

ORNAMENTICA ÎN ARHITECTURA POPULARĂ DIN LEMN - ȚARA VRANCEI

IULIAN PETRESCU

Arhitectura populară este una din realizările majore ale creației artistice a poporului nostru. Folosind materiale și tehnici variate, ea se caracterizează printr-o mare varietate regională exprimată prin forme și formule constructive, în eleganța liniei, uneori sobră și reținută, alteori suplă și plină de îndrăzneală, echilibrul volumelor, fantezia motivelor decorative și armonia compozițiilor. Diferitele tipuri arhitectonice ale locuințelor, succesiunea și evoluția ornamentelor care le îmbogățesc, se reflectă în viața istorică a poporului care le-a creat, gândirea și concepția lui despre lume și despre viață. Exemplele prezentate ne ajută să scoatem în relief aspecte inedite și forme originale din creația artistică a poporului nostru, multe valabile ca sursă de inspirație pentru noi creații de artă.

Valoarea și originalitatea formelor este exprimată prin varietatea elementelor decorative. Realizate în tehnici diverse, cioplitura, sculptura, traforajul și crestătura se concentrează în marea majoritate a cazurilor la prispe, cadre de uși, ferestre, streașini, în general la fațadele construcțiilor, acoperind spațiile cele mai expuse vederii. Creația artistică populară s-a sprijinit pe un fond sănătos și valoros tradițional, ea a fost permanent vie, dinamică, inovatoare și a realizat mereu noi forme artistice îmbogățind mereu domeniul acestui câmp de manifestare artistică populară. Chiar căsuțele modeste, locuite de oameni săraci și caracterizate prin simplitatea lor, prezintă elemente decorative care le dau un farmec aparte și o atracție deosebită.

Generată de o economie păstorească specifică ținutului și predominând în zona de munte, arhitectura vrânceană, arta ornării lemnului are o veche tradiție. Originală prin simplitate și expresivitate, adânc înrădăcinată în viața oamenilor locului, arta populară vrânceană s-a conturat de-a lungul timpului ca una din modalitățile esențiale de exprimare a personalității artistice a poporului român. Integrată organic în ansamblul artei populare românești, arta din Țara Vrancei îmbogățește substanțial, prin notele-i caracteristice și distincte, vastul repertoriu al artei noastre naționale.

Decorul la stâlpii prispelor

În marea majoritate a cazurilor, stâlpii prispelor de la casele vrâncene se remarcă prin varietatea ciopliturilor și a formelor geometrice care pornesc de sub grindă, terminându-se la partea superioară a balustradei. Varietatea motivelor de cioplituri este mare și nu de multe ori găsim la unele prispe stâlpi cu cioplituri diferite. Pornind de sub grindă, stîlpul prezintă cioplituri reprezentând un capitel, cuburi, cruci, trunchiuri de piramidă sau așa zisa "stea" sau "fluture", la care pe lângă forma inițială, se mai adaugă diferite forme geometrice reprezentate printr-o succesiune de romburi, cuburi sau forme de bulbi mai mult sau mai puțin sferice. Trecerea de la un motiv la altul se face printr-un inel sau o succesiune de inele care sînt în funcție de fețele fusului - pătrate, octogonale sau circulare. Aceste motive ornamentale se reduc pe măsură ce coboară spre partea de sus a balustradei, unde se termină printr-un inel sau trunchi de piramidă.

Florăria

La capetele grinzilor sau între grinzile sprijinite de stâlpii din fața casei, se găsesc niște elemente decorative din scîndură traforată denumită local - "florărie" ", "florar" sau "coroană", care au rolul de a acoperi sau a da o nuanță estetică fațadelor. Aceste elemente decorative prezintă combinații de linii drepte sau frînte, curbe și în zig-zag, imagini de flori, păsări și în unele cazuri, inițialele meșterului sau proprietarului.

Important de reținut este "florăria" de la o casă din comuna Bîrsești, județul Vrancea. care prezintă la fiecare florar niște elemente decorative unice prin forma și sensul lor. Între cele două rozete, care mărginesc florăria ce acoperă îmbinarea simplă dintre stîlp și grindă, este traforat un motiv ornamental ce reprezintă o unealtă de muncă - "furca" - motiv skeomorfic ce simbolizează una din ocupațiile tradiționale ale populației băștinașe.

Balustrada prispei este alcătuită din scînduri. Ea se realizează prin tăiere cu fierăstrăul și prin găurire cu burghiul. Tăieturile sînt la unele simple iar la altele mai complicate, în funcție de îndemînarea și priceperea meșterului care le-a executat. Scîndurile astfel tăiate, dau naștere, prin alăturare, la diferite forme ornamentale reprezentate prin romburi, triunghiuri, inimi, săgeți, flori sau ciucuri. Adesea se execută cîte două tăieturi simetrice, altele diferite, așezate, una în partea de sus a balustradei, alta spre partea de jos. Prin specificul și decorația ei, balustrada caută să dea construcției un echilibru armonios și încheșat.

Traforajul de la streășina caselor

În marea majoritate a cazurilor, la casele din Țara Vrancei întîlnim un element decorativ din scîndură traforată ce acoperă golurile sau colțurile de îmbinare ale elementelor constructive ce compun acoperișul și grinzile de susținere. Tăiate cu fierăstrăul și uneori încrustate cu dalta sau burghiul, aceste elemente contribuie la întregirea ansamblului decorativ ce alcătuiască fațadele. Tăieturile executate cu fierăstrăul sînt prezentate printr-o mare diversitate și succesiune de forme reprezentînd combinații de linii drepte și frînte, curbe și în zig-zag, ciucuri și muguri, imagini de păsări, de flori etc.

Deseori întîlnim la streășina caselor de aici, elemente traforate dispuse paralel și aplicate succesiv, coborînd de la exterior spre interior în trepte, într-o ordine inversă și care au rolul de a reprezenta două sau trei forme ornamentale-decorative.

Realizate după legile ritmului și simetriei aproape perfecte, alternanței și repetiției, elementele ornamentale prezentate aici demonstrează un adevărat simț al legilor de compoziție.

Ornamentica bisericilor de lemn

Viața pastoralo-folclorică specifică ținutului, cît și condițiile cadrului natural, ocupațiile și tradiția străveche a meșteșugului prelucrării lemnului, au făcut ca țăranul vrîncean să-și manifeste prin creațiile sale un neîntrecut simț artistic și estetic, reușind să ridice utilul la rangul de artă. Numeroasele construcții și edificii din lemn dovedesc măiestria cu care sînt concepute și executate, eleganța lor, finețea motivelor și variația lor, în funcție de elementele la care se aplică. Prin însumarea tuturor acestor însușiri artistice și estetice, prin creația lor desăvîrșită, ele reprezintă un adevărat tezaur al spiritualității românești.

Spre deosebire de construcțiile țărănești, bisericile din lemn din Țara Vrancei se

caracterizează prin bogăția mijloacelor artistice de exprimare, prin variația formelor și motivelor prezentate.

Un motiv vechi cu largă răspândire în arhitectura religioasă din lemn o constituie funia, întâlnită la toate edificiile studiate. Ea înconjoară biserica de jur împrejur ca un brâu. La biserica din lemn din Ruginești, jud. Vrancea întâlnim funia repetată la grinzile mai groase ce marchează un soclu de lemn. Același motiv îl găsim la ancadramentele ușilor (bisericele Ruginești, Valea Sării), la fruntarul pridvorului (Valea Sării), la decorarea pereților turlei (Valea Sării) și la nervurile bolților (Vetrești).

O caracteristică a tuturor bisericilor din lemn o constituie pridvorul, element ce amintește de casa țărănească, executat într-o plastică arhitecturală rezultată din ansamblul îmbinărilor, din efectul de umbră și lumină al unei streșini largi, sau a stâlpilor frumos sculptați, precum și broderia de creștături a colonetelor și arcadelor.

Varietatea motivelor de cioplitori la stâlpii pridvorului amintesc de fațadele caselor bogat ornamentate. Fusul stâlpului, începând de sub capitel, este subțire și se îngroașă spre bază. Capul sau capitelul este sculptat în formă de cruce, stea sau fluture, uneori în cruce și sferă străbătută de caneluri în diagonală.

La biserica din satul Prisaca, comuna Valea Sării, județul Vrancea, stâlpii prezintă spre bază un motiv sculptural în formă de cruce ce amintește de tiparul cu care se fac prescurile. Având secțiune pătrată, ceilalți stâlpi de susținere ai pridvorului sînt subțiați prin cioplire spre mijloc unde prezintă un inel ușor canelat ce amintește de funia ce înconjoară biserica.

Fruntarul, element structural, realizat prin traforare, a primit - întotdeauna o ornamentație bogată, realizată prin încrustări și cioplitori. Fiind traforat sub forma unor acolade succesive, care prezintă la partea de mijloc trei tăieturi realizate cu dalta și fierăstrăul, fruntarul, împreună cu elementele de susținere, se completează reciproc într-un ansamblu armonios, decorativ și plăcut (biserica din satul Prisaca, comuna Valea-Sării).

La alte biserici, fruntarele sînt traforate în formă de arcade ce unesc stâlpii de susținere ai pridvorului. Aceste arcade prezintă la mijloc o proeminență dreptunghiulară ornamentată în formă de „X” cu marginile cioplite spre interior. Concomitent cu forma arcadelor, pe partea exterioară a fruntarului sînt cioplite și sculptate alternativ, în relief, un șir de ornamente reprezentînd „X-uri” succesive și funii asemănătoare cu cele ce înconjoară biserica. În interiorul arcadelor ce unesc fusurile, cu capitelul în formă de cruce sau stea, întâlnim o succesiune de ornamente cioplite în relief și canelate cu „X-uri” succesive.

La biserica din Mănăstioara, fruntarul este format dintr-o succesiune de acolade ce se intrerup în punctele de racordare cu stâlpii, iar aceștia se termină în dinții ascuțiți. În mod asemănător este decorat fruntarul ce încununează succesiunea de plin-gol, ce desparte pronaosul de naos, decorație ce se continuă pe stâlpii foarte lați care-l susțin, formînd un frumos ancadrament al golurilor”.

Fiind un vechi monument de arhitectură populară, biserica din satul Anghelești, comuna Ruginești, în pofida transformărilor și adăugirilor făcute de-a lungul timpului, și-a păstrat totuși forma și ornamentica originală. Avînd elemente și însușiri asemănătoare cu celelalte biserici din

Țara Vrancei, ea se caracterizează totuși prin bogăția ornamentelor existente pe ancadramentul de la fereastra altarului, ce reprezintă o raritate în acest ținut. Celelalte ferestre au fost schimbate și mărite, pierzându-și valoarea estetică. Decorația deosebită prezentată pe acest ancadrament o constituie funia care delimitează marginile elementelor ce compun rama ferestrei. Încadrate de funie, cele două elemente verticale componente prezintă spre mijloc, dispuse alternativ, câte trei rozete artistic lucrate, despărțite între ele de un șir de câte două ornamente reprezentând flori cu cinci petale. Elementele orizontale fiind mai înguste, prezintă o singură rozetă încadrată între două flori. Fiind de dimensiuni reduse și unic în felul său, ancadramentul bisericii din comuna Ruginești, dovedește că trăsături le esențiale ale ornamenticii populare vrâncene continuă să prezinte un deosebit interes pentru artă, în general.

Pe lângă toate însușirile și caracteristicile pe care le compun, construcțiile din lemn din Țara Vrancei au păstrat aceeași metodă străveche de protejare și în același timp de ornare a acoperișului, folosind în același mod același material "șița" sau „șindrila”. Fiind confecționată din lemn de tisă, ușor de prelucrat, șindrila realizează, printr-o dispunere și aranjare ordonată pe acoperișurile construcției, un decor ce amintește de dispunerea solzilor de pește. Împreună cu toate elementele ce compun construcția respectivă, șindrila formează un ansamblu arhitectonic unitar, bine încheiat.

Prin procedeele tehnice realizate în prelucrarea lemnului și prin motivele ornamentale, meșterii au căutat să redea tot ceea ce a fost experimentat de-a lungul timpului. Ei au rezolvat în mod ingenios importanta problemă a ornamentării prin combinarea tuturor mijloacelor de exprimare arhitectonică materiale, forme și proporții. Privită în ansamblu, lucrarea de față încearcă sintetic, sprijinindu-se îndeosebi pe planșe și fotografii, să prezinte ceea ce este mai semnificativ și viabil în ornamentica populară vrânceană. Sînt motive ornamentale care au rezistat timpului și care, prin expresivitatea și certa lor valoare artistică, definesc trăsăturile originale ale creației populare vrâncene, integrate organic în arta populară românească, conferindu-i un plus de varietate, expresivitate, în strînsă legătură cu caracterul său unitar.